

Motion till riksdagen 2013/14:Kr304

av **Gunnar Andrén (FP)**

Kirunasvenskarna

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om kirunasvenskarna och deras okända öde i dåtida Sovjetunionen.

Motivering

Tiden går. Denna motion väcks nu för nionde gången – och sedan förra gången har en mycket viktig sak inträffat:

Den forskare, en privatperson, författaren och tidigare journalisten på Dagens Nyheter Kaa Eneberg, har av Riksarkivet ombetts att efter systematisering överlämna allt material hon har samlat under femton års forskning om vad vi kallar kirunasvenskarna.

Detta är desto viktigare som en betydande brevsamling som legat till grund för kartläggningen av de svenskar som utvandrade och blev kvar, många avrättade i Sovjetunionen, genom oförstånd har bränts upp. Kvar finns endast kopior av brevsamlingen, dessbättre för forskningsändamål bevarade av Kaa Eneberg.

Det är inte en dag, inte ett år, inte ett decennium för tidigt att göra än större insatser för att klarlägga svenskars öden i Sovjetunionen under 1930- och 40-talen.

Under 2012 avled den sista av dem som fanns på den svenska ambassaden i Moskva 1940 och hade någon kännedom om svenskar i Sovjet på 1930- och 40-talen. De muntliga källorna, eller de som haft släktingar som utvandrat eller berättat, blir allt färre. I gengäld, det skall vi vara tacksamma för, öppnas fler och fler arkiv, inte minst ryska sådana. Sanningen kommer fram – om än sent.

Forskningen om de så kallade kirunasvenskarna, ett namn hänförligt till en dokumentationsmapp i UD:s arkiv, är sorgligt eftersatt. Varför? Det är svårt

Fel! Okänt namn på

att säga. Kanske har det ideologiska motiv, kanske har någon tyckt att det är för pinsamt att syssla med denna varböld, kanske finns andra förklaringar.

Oavsett orsak hastar saken: Allt färre som kan berätta lever ännu.

I första hand är och förblir forskning kring kirunasvenskarna en fråga för historieforskningen. Men kartläggningen av de svenskar som utvandrade till Sovjet har också en ideologisk sida utöver de frågetecken som ännu finns av rent mänsklig karaktär:

? Vad hände?

? Vad hände med den mannen, den kvinnan?

? Varför får vi – och släktingar – inget veta?

Forum för levande historia har breddat sin upplysningsverksamhet till allt vidare områden, vilket bland annat tog sig uttryck i en utställning 2009 om massakrerna i Ukraina under åren 1939–1945. *Forum för levande historia* bedriver ingen egen forskning.

Men ett kvarvarande forskningsområde utgörs just av de svenskar som före och i samma socialistiskt-kommunistiskt ideologiskt präglade tid utvandrade och försvann österut.

Vid Folkpartiets valupptakt i Kiruna den 1 september 2010 deltog då 86-årige Bengt Jernelöf, född 1925. Före sin pensionering hade han en 42-årig anställning och karriär i LKAB. Men Jernelöf har något annat att berätta. Hans mor, bortgången sedan länge, var en av de kirunasvenskar som tubbades att resa österut, till Stalins lyckorike. Bengt Jernelöfs mor kom tillbaka, från Krim. Det är därför Bengt Jernelöf ännu finns och kan berätta.

Men för vart år som går, minskar antalet personer med direkt eller indirekt vetskap om vad som hände.

Låt dem berätta!

Den 5 november 2007 utkom boken *Knuts ask och Kejsaren av Karelen*. Om den svenska Rysslandsfebern (Förlag: Hjalmarson & Högberg).

Det var den tredje boken av författaren och journalisten *Kaa Eneberg* i hennes egen, och av historieforskningen glömda eller möjligen illa sedda, privata men synnerligen offentliga redogörelse för ett av 1900-talets mest dramatiska skeenden i vår samtidshistoria: den svenska emigrationen till Sovjetunionen.

Enebergs tredje bok skiljer sig från de föregående då den tar som utgångspunkt en helt annan geografisk plats än Norrbotten och Kiruna. I centrum står Hallstaviksarbetaren Knut Andersson och hans brev hem, av släktingar förvarade i en ask, Knuts ask, till Sverige 1923–1928.

Det är de breven som numera ej finns, förstörda där de förvarades, i samband med ett dödsfall i Jönköping.

Breven hem utgör ett unikt tidsdokument. Dess historiska värde är stort av flera skäl: personligt, ideologiskt, samtidshistoriskt. Vad hände – och varför tiger – det offentliga Sverige om det öde de många svenska Rysslandsemi-granterna gick till mötes?

Att många mötte döden inte på grund av sjukdomar eller andra normala orsaker utan genom ideologiska avrättningar är nu styrkt – men forskningen uteblir. Varför?

Fel! Okänt namn på

Göta Holmström, 92, var 2007 fortfarande i livet – i Ryssland. Vad görs för att ta hand om henne – om hon vill få till stånd en ändrad livssituation för sig och de sina i Ryssland?

Många är de som engagerat sig för kända svenskar som råkar illa ut utomlands, gott så. Men vi har enskilt och kollektivt – kanske bättre tillsammans – ett ansvar för enskilda i fjärran land, inte så mycket i avstånd räknat som historiskt och kulturellt.

De kommo härifrån, de visste intet om det öde de mötte.

Hur skall man se på Sovjetunionen (1917–1990)?

Som en politisk parentes?

Som ett oförblommerat terrorväldet?

Som drömmen om det kommunistiska lyckoriket som försvann?

Upptäckten av den nedskjutna DC-3:an år 1952 över Östersjön väckte i början på 2000-talet berättigad uppmärksamhet. Under mer än 50 år kunde ingen berätta eller bevisa vad som var sant om vad som skett.

Orsaken är brutal. Det kommunistiska Sovjetunionen var ingen möjlig samtalspartner, sanningen omöjlig att spåra, sanningen skulle döljas. Historie-skrivningen var under mer än sju decennier politiskt styrd och tillrättalagd för att passa makthavarna i Moskva.

På samma sätt kunde diplomaten Raoul Wallenbergs öde efter försvinnandet i Budapest 1945 inte klarläggas förrän Sovjetstaten förintades av inre spänningar. Det var naturligt att Raoul Wallenbergs 100-årsdag 2012 ihågkoms.

Wallenberg må vara död. Men icke glömd.

Men får vi därför glömma de andra som inte kom tillbaka från terrorväldet i Stalins Sovjetunionen?

Båda de nämnda händelserna spelade stor roll i vårt land för bilden av vår granne i öster. Sveriges politik påverkades. När sanningen nu, bitvis och delvis, avslöjats, avslöjar detta i sin tur politisk förljugenhet, diplomatiskt krypande och historisk desinformation.

Kirunasvenskarnas dystra öde

Det är i det här perspektivet man skall se bristen på engagemang för att reda ut vad som hände med vad vi kallar kirunasvenskarna. I riksdagen har deras öde nästan aldrig berörts, med undantag för en interpellation (2006/07:622, besvarad av utrikesminister Carl Bildt den 21 juni 2007). DC-3:an och Raoul Wallenberg är inte de enda ouppklarade affärerna – de till Sovjetunionen utvandrade svenskarna har också rätt att få en sanningsenlig beskrivning av vad som hände dem i deras nya hemland.

Varför har så få intresserat sig för sanningen om vad som hände kirunasvenskarna?

De voro svenskar också de, om än avrättade i främmande land.

Det är en skam på Sveriges banér, att så litet intresse genom åren visats deras öde.

Fel! Okänt namn på

Kirunasvenskarnas öden är värda att berätta, deras öde gör det om möjligt än angelägnare att göra så.

Låt mig påpeka att år 1944, efter att ha varit internerade på olika håll i Sverige men i huvudsak i Västmanland – namnet Ryssvägen i Skinnskattebergs kommun minner ännu om vad som hände – deporterades den 12 oktober 1944 cirka 900 ryska soldater via Gävle till dåvarande Sovjetunionen.

Genom intensivt – också det privat – forskningsarbete har journalisten Hans Lundgren, verksam vid Upsala Nya Tidning, bland annat genom en större artikelserie 2001 kartlagt vad som hände dessa i Sverige internerade ryska soldater. Lundgrens forskningsresultat finns utgivna i boken *Krampen Ryssläger i Sverige under andra världskriget* (Västmanlands läns museum, 2008, 240 sidor).

Det ointresse som mött ryssfrågan markeras av att finansieringen av utgivningen av boken fått ske vid ett länsmuseum utöver personlig insats.

Boken är läsvärd, men inte anmäld på någon rikstidnings kultur- eller politiksidor!

Väldokumenterad är däremot utlämningen till Sovjetunionen 1946 av 148 balter som hade varit i tysk krigstjänst.

Här skall dock en annan fråga som kräver forskning och återupprättelser av människor, varav ett fåtal ännu lever, beskrivas: Det som hände dem som begåvo sig till det påstått socialistiska lyckoriket.

Den ideologiska bakgrunden

Den ideologiska bakgrunden måste inledningsvis beröras. Den utgör samtidigt ramen för en vandring mot en brutal med icke officiell verklighet. Många reste fulla av hopp men mötte endast förnedring och död.

Under 1920- och 1930-talen reste ett betydande antal svenskar till dåvarande Sovjetunionen, både från Stockholm och andra orter i södra Sverige men framför allt från Norrbotten.

De reste i huvudsak av ideologiska skäl. Sovjetunionen framställdes i de kretsar där arbetskraft värvades till Sovjetunionen som ett socialistiskt lyckorike där socialismen skulle byggas och kommunismen förverkligas. Praktiskt taget alla resande var övertygade kommunister. De fick ideologiskt stöd av dåtidens svenska kommunister. Verkligheten de mötte blev brutalt svart – och blodröd.

Många, i själva verket flertalet, kom att möta döden i Sovjetunionen, ytterst få kom någonsin åter. De flesta mötte döden i sjukdomar eller dåliga levnadsförhållanden, andra – dokumentationen är som lätt inses ofullständig – mötte döden genom skenrättegångar och exekutioner.

Ett historiskt hål – i Sverige

För Sveriges del handlar det om ett svart hål i vår historia – om sådana hål kan ha en färg. Denna mörka del måste belysas, praktiskt och ideologiskt.

Fel! Okänt namn på

Det kan enligt min mening ske genom *Forum för levande historia*, hittills mest inriktat på mycket allvarliga mänskliga förbrytelser under andra världskriget, mindre på enskilda svenskars öden under första delen av 1900-talet.

Detta hindrar naturligtvis inte att olika kartläggningar görs vid de historiska institutionerna vid universitet och högskolor, förmodligen lämpliga samarbetspartner med motsvarigheter i andra berörda länder.

Som berörts har den tidigare journalisten på Dagens Nyheter, Kaa Eneberg, gjort ett pionjärbete genom privat forskningsarbete som 1999 resulterade i de uppmärksammade artiklarna om svenskarnas tragiska öde i Sovjetunionen, och hösten 2000 i boken *Tvingade till tystnad* (Hjalmarson & Högberg, Stockholm 2000).

Dåvarande statsrådet och chefen för Kulturdepartementet Marita Ulvskog (S) lovade i sammanhanget att nu skulle tidigare ”ovända stenar” i fråga om svenskarnas öden vändas.

Dessvärre har de goda ambitionerna inte följts av konkreta åtgärder.

Om orsaken kan man endast spekulera: Brist på uppslag att forska i, ringa intresse från allmänheten eller – det måste tyvärr också sägas – hänsynstagande till främmande makt eller svenska partier som räds sin egen historia.

Vänsterpartiet, tidigare Sveriges Kommunistiska Parti och däremellan Vänsterpartiet kommunisterna, lovade för 15–20 år sedan i högstämmda ordalag att gräva i sin egen historia. Låt oss konstatera att den högtidliga retorik som hördes inte följts av synliga resultat vare sig ideologiskt eller forskningsmässigt.

Vänsterpartiets ledning är uppenbart handlingsförlamad i denna centrala fråga. De tama försök som gjorts att bringa klarhet i tidigare generationers agerande, har omgärdats mer av omtanke om hur obehagliga avslöjanden skulle tas emot än historisk sanningslidelse. Av Vänsterpartiets egna forskningar i vad som skulle kunna vara historiens skräpkammare bidde det – för att travestera H C Andersen – en tumme.

När det gäller partiets tidiga ideologiska ögarningar föredrar ledningen att vara totalt passiv inför varje tänkbar uppgörelse med partiets ryggradslösa historia. Förtigandet av sanningen, väl illustrerad genom omskrivningar i ett brev där både nuvarande och de tidigare partiordförandena i Vänsterpartiet, Lars Werner, Gudrun Schyman och Lars Ohly, varit inblandade, är illustrationer till detta.

Problemen med sanningen har väl skildrats i ett tv-program av redaktören Jan Josefsson i programserien *Uppdrag granskning* i Sveriges television hösten 2004.

De avrättade – och de som bara försvunnit.

Kaa Eneberg har arbetat med kartläggning av så många som möjligt av de avresta svenskarnas öden i Stalins Sovjetunionen.

I sin andra bok *Förnekelsens barn* (Hjalmarson & Högberg, 2003) konstaterade hon att ”ännu har ingen svensk forskare tagit itu med detta ’svarta hål’”.

? Jag kan bara beklaga att mitt journalistiska arbete, som väckt stort intresse, ännu inte lockat till professionellt forskningsarbete, skrev hon då.

Fel! Okänt namn på

Hösten 2013 är forskningsläget oförändrat.

De vetenskapliga tillkortakommanden som väcktes genom DN-artiklarna 1999 har lett till att alla de frågetecken om den nedtystade emigrationen förde med sig har förblivit obesvarade. Vi vet i dag, femton år efter de första avslöjandena i Dagens Nyheter, inte mer om omfattningen av emigrationen, om antalet arkebuserade eller ens hur många svenskar som återvände hem än vad som redovisades då eller i Enebergs kompletterande böcker.

Eneberg fann att 33 svenskar avrättats i 1930-talets Sovjetunionen – och att minst 45 fortfarande är ”bara försvunna”.

Källan är i samtliga de 33 klarlagda fallen den sovjetiska så kallade säkerhetstjänsten NKVD:s arkiv.

Eneberg har genom studium av dessa tidigare hemliga arkiv funnit att de slutat sina dagar efter att ha anklagats för att vara ”sovjetfiender”.

Det finns skäl att tro att de ovan 45 ännu försvunna svenskarna mött samma öde som de 33 som hittats i arkiven:

De slutade i en massgrav med en kula i nacken, flertalet i Karelen tallbevuxna grusåsar åren 1937–1939.

En historisk skandal

Den bristande forskningen kan komma att resultera i att värdefull förstahandsinformation från fåtalet ännu kvarlevande resenärer eller deras barn går förlorad. Vad skall det kallas? Ett misslyckande skall kallas ett misslyckande, en historisk skandal skall kallas en historisk skandal.

Men bakom emigrationen stod också krafter av andra slag, inte minst skildrat i boken *Knuts ask och Kejsaren av Karelen* (2007) där den finlandssvenske politikern Edvard Gyllings (1881–1940), tidvis bosatt i Sverige och den som på Lenins uppdrag drog upp riktlinjer för Karelen framtid, engagemang för Sovjetunionens räkning lyfts fram på ett tidigare icke beskrivet sätt.

Nationalencyklopedin anger i stället en ”finländsk-sovjetisk” politiker – vilket redan detta vittnar om vilka krafter som fanns med bakom den svenska emigrationen till Ryssland.

Edvard Gylling, fil.dr, var engagerad inom socialdemokratien men blev finsk finansminister i det röda folkkommissariatet som tog över makten under inbördeskriget i Finland 1918 men flydde strax därpå till Sverige för att 1920 återkallas till Sovjet som regeringschef 1923–1935 i den så kallade Autonoma karelska socialistiska sovjetrepubliken.

Hans öde liknade många av de emigranter som hamnade bakom Stalins stålvalldöda: anklagad 1935 för borgerlig nationalism fördes han till fängelse i Sachalin, där han troligen avled 1940 enligt *Nationalencyklopedin*, Eneberg uppger avrättad 1938.

Bara att fastslå denna till synes triviala sak, att klarlägga dödsår för en ”regeringschef” i Stalins sovjetvälde, var och när vederbörande avrättades eller på annat sätt bragtes om livet, visar hur angelägen ytterligare forskning inte minst i arkiv är.

Fel! Okänt namn på

Därför måste Enebergs forskningsprojekt få omfattande vetenskapligt stöd, både i vårt land och inte minst i de sovjetiska arkiv som redan finns tillgängliga eller kan komma att öppnas.

En mycket angelägen forskningsuppgift är att klarlägga, om det är möjligt, vad som hände de svenskar eller anhöriga som under de aktuella åren, uppenbarligen huvudsakligen förgäves, sökte stöd hos Sveriges ambassad i Moskva. Förmodanden bland annat av utrikesministern (21 juni 2007) att det i UD-arkiven finns föga att finna kan vara riktiga.

Men i så fall bör även det klarläggas.

Ty eljest ligger det nära till hands att misstänka att det kan finnas diplomati som gör att det ännu inte anses möjligt att kartlägga vad som hände på Sveriges beskickning i Moskva.

2004/05 års riksmöte beslöt liksom 2005/06, 2006/07, 2007/08, 2008/09, 2009/10, 2010/11, 2011/12 och 2012/13 års riksmöten att lämna motsvarande hemställan om ”kirunasvenskarna” utan bifall.

När denna motion nu åter väcks är den därför än mer angelägen.

Breddad undersökning – med vetenskapligt stöd.

Det tycks fortfarande vara i huvudsak Kaa Eneberg som med rysk hjälp letar efter svenskar i den en gång så fruktade sovjetiska säkerhetstjänstens, NKVD, olika redovisningar.

I 2003 års bok skrev hon dock att ”flera unga forskare har hört av sig och förvånats över bristen på samlad historieskrivning, men tydligen lagt sina egna uppsatsplaner på is tills vidare”. Vidare skriver hon: ”Forskningen är definitivt lågprioriterad.”

Av en sammanställning i 2007 års bok kan man dock se att fler och fler, inte minst i Finland, blir intresserade av de svenska emigranternas öden. Men vad händer om inget händer?

Den historiska skandalen väntar bak nästa hörn.

Men inte ens tidens gång kan utplåna en annans ideologiska ogärningar.

Forskningen i våra grannländer

Det är värt att notera att forskningsarbeten utgivits i våra grannländer. I Norge utkom 2001 journalisten Morten Jentoft med boken *De som dro östover* (Gyldendal, utgivningen bekostad delvis av norska UD) om norska kommunisters öden på Kolahalvön.

I Finland har åtskilliga böcker om Rysslandsfarare och deras öden utgivits. *Emigrantinstitutet i Åbo*, statligt finansierat, bekostade 2001 utgivningen av den karelska journalisten Eila Lahti-Argutinas andra bok om finska terroffer (Olimme joukko vieras vaan – *Vi var bara en skara främlingar*).

Dåvarande statsrådet Ulvskog talade våren 2001 i en riksdagsdebatt om vikten av att forskning om kommunismens historia nu kommer i gång även i Sverige. Bakgrunden torde bland annat ha varit att flera böcker av fransmannen Stéphane Courtoise, exempelvis *Kommunismens svarta bok* (svensk översättning Bokförlaget DN 1999 av *Le livre noire du communisme*, Paris 1997),

Fel! Okänt namn på

då hade kommit ut i Sverige och väckt insikten om behovet av en granskning av den svenska kommunismens historia.

Vetenskapsrådet fördelade för 10-talet år sedan, 2002, bland annat mot bakgrund av statsrådet Ulvskogs riksdagsuttalanden drygt 9 miljoner kronor, särskilt öronmärkta, till sju vetenskapliga treårsprojekt för att studera ”kommunistiska regimer”.

Men dessvärre hade bara några få kopplingar till Sverige, däribland medie-forskaren Göran Leths studie om den svenska nyhetsförmedlingen i Sverige på 1930-talet, redovisat tillsammans med Ester Pollack under rubriken *Varför teg den svenska pressen?* i publikationen *Arbetshistoria 4:2001* (Arbetsrörelsens arkiv).

I Sverige har emellertid inga grundläggande forskningsprojekt kommit att riktas mot kirunasvenskarnas öden.

Det går långsamt

Den ideologiska uppgörelsen – från 1990, 2001 eller det år man väljer att använda – med kommunismen och Stalinterrorn går trögt i Sverige. Ett exempel är hur den planerade minnesplaketten över Rysslandsfärdarna som riksdagsledamöter (S) från Norrbotten ville ha 2001 i Kiruna inte finns uppsatt ännu.

Projektet är lika dött som de flesta av de svenskar som utvandrade.

Kaa Eneberg behöver vetenskapligt stöd, tiden går fort – och det är bråttom, tyvärr sannare i dag än tidigare år. Enebergs grundläggande studier av dömda svenskars personakter i Ryssland har stärkt henne i övertygelsen om att renläriga kommunister far med osanning då de än i dag hävdar att deras försvunna partivänner gjort sig skyldiga till ett lagbrott i Sovjetunionen, underförstått att dödsdomarna och avrättningarna mot dem var helt i sin ordning.

Har hon rätt eller fel?

Endast forskning kan svara på den frågan.

Vikten av klarläggande forskning

Kommunistpartiets, numera Vänsterpartiets, roll i sammanhanget är värd ett särskilt studium – och forskningsklarlägganden.

Partiet och dess föregångare har enligt Eneberg ”inte visat minsta intresse för att hjälpa till att belysa detta sorgliga kapitel i svensk historia”.

Varför?

Varför vill eller orkar det enligt egen uppfattning så demokratiskt trovärdiga Vänsterpartiet inte ifrågasätta den gamla lojaliteten med centrala direktiv?

Det intressanta är ju att tystnaden till trots har partiet hjälpt några partivänner, som drabbades av Stalins terror, att komma tillbaka till Sverige, dock har det inte i något känt fall gällt utresta Kirunasvenskar.

Liken i garderoben finns kvar

Inom den socialdemokratiska arbetarrörelsen har det också varit svårt att väcka frågan om forskning om vad som hände de ideologiska emigranterna till Sovjetunionen. Som framgick av Anna-Lena Lodenius bok *Tvåfronts-krig* (Hjalmarson & Högberg, Stockholm 2002) är den fackliga rörelsens udd i dag riktad mot nynazisterna, inte som tidigare mot både nazister och kommunister. Man kan ha förståelse för detta eftersom nynazismen utgör ett ideologiskt överhängande hot medan kommunismen hamnat på historiens skräphög.

Också skräphögar kan dock innehålla intressanta ting.

Svensk eftergivenhet – finns den?

En utrikespolitisk aspekt gäller Sveriges förhållande till Sovjetunionen, i dag Ryssland. Har eftergivenhet mot den förr så militärt mäktige grannen kommit att påverka också svensk historieforskning?

Redan att ställa frågan kan ses som en provokation.

Likväl är den motiverad och nyttig.

Vilka hänsynstaganden görs när ett visst område ständigt prioriteras bort? Hänsyn till annan makt?

Nej, sådant förekommer endast i andra länder, icke i Sverige.

Eneberg har antytt att anhöriga till svenskar i Sovjetunionen har, oftast förgäves, vädjat om hjälp hos politiker av olika schatteringar. Även icke-socialistiska statsråd har tillrätt efterlevande släktingar att inte störa pågående dialog med Kreml. Ofta har sökandet efter den 1945 i Budapest av Sovjetarmén bortförde diplomaten Raoul Wallenberg använts som förevändning att inte göra någonting.

Det måste vara en intressant forskningsuppgift att klarlägga vilka återverkningar medveten eller omedveten eftergivenhet av helt andra skäl påverkat Sveriges agerande.

Professor Gunnar Richardson i Skara, tidigare riksdagsledamot (FP), har på ett förtjänstfullt sätt tagit sig an uppgiften att belysa detta ifråga om svensk eftergiftspolitik gentemot Nazityskland.

Men fanns samma attityd, och kanske under mycket längre tid, gentemot Stalins Sovjetunionen och därefter?

Att diskutera ödet för svenskar, som frivilligt eller under tvång blivit sovjetiska medborgare, skulle kunna komplicera den diplomatiska diskussionen.

Det resonemanget förekom ända in på 1990-talet. Det politiska samförståndet om att inte irritera ryssarna bestod mycket länge.

Var finns mer material om emigranterna till Sovjet att hämta?

Lars Björnin, verksam vid institutionen för historia och samtidsstudier vid Södertörns högskola, konstaterade häromåret att det saknas så kallad grundforskning att utgå från. Det kan noteras att Björnin fått avslag på ansökan till Riksarkivet, och senare dom, om att utfå personakt ur Säkerhetspolisens arkiv för en redan 1956 avliden svensk politiker med möjliga informationer om kontakter i eller synen på Sovjetunionen under Josef Stalins tid.

Ett projekt, som kan få betydelse för Sverige, är den bearbetning av den internationella partiorganisationen Kominterns arkiv (officiellt benämnt Ryska

Fel! Okänt namn på

statens arkiv för social och politisk historia) som den amerikanske forskaren John Heynes arbetar med. Sverige deltar här via Riksarkivet. Av intresse för oss är de 1 300 svenskar som finns i dessa arkiv som aktiva i den kommunistiska rörelsen.

Enligt Björlin är det inte endast kommunisters namn som finns upptecknade.

I Ryssland trycks numera oräkneliga dokument över dömda och arkebuserade människor under terroråren 1937–1938. Under 2003 gavs bland annat ut en 600 sidor tjock bok om 13 000 offer enbart i Karelen. Där, det bör påpekas, finns också de flesta svenskar som mördades.

I boken *Pominaljnije Spiskij Karelij 1937–1938* (Listor över avlidna i Karelen, Petrozavodsk 2002) har forskaren Jurij Dmitrijev, Petrozavodsk – en av Kaa Enebergs samarbetspartner – sammanställt mycket material, av mördande karaktär.

Det märkliga är att denna forskning bekostats med offentliga medel i dagens Ryssland.

Intresset för historia är större i vårt land än på många decennier. Forskningen har via mängder av populärt skrivna böcker nått en bred allmänhet. Den som vill veta, kan finna mycket.

Men de öden som de svenskar som av ideologiska skäl emigrerade på 1920- och 1930-talen till Sovjetunionen gick till mötes utgör en del av vår okända historia. De finns inte i våra historieböcker – dessa många hundra, kanske tusen, svenska arbetare som sökte lyckan österut.

Men visst finns mycket forskningsmaterial att arbeta med, inte minst personliga som arkivchefen Carl-Uno Hannu i Luleå gjorde på 1970-talet med återvända svenskar, intervjuer som stannat i arkiven.

Berättelserna om dessa svenska arbetares öden i Sovjetunionen, skriver Kaa Eneberg, har begränsat sig till någras personliga vittnesbörd. Kritik av sovjetsystemet har av kommunistpartiet uppfattats som propagandistisk och lögnaktig.

Slutligen:

Variifrån kommer begreppet kirunasvenskarna?

Svaret är en UD-dossier.

Det är emellertid ett vilseledande samlingsbegrepp för den svenska arbetarremigrationen till Stalins Sovjetunionen. De flesta kom visserligen från Norrbotten, ”men en mer systematisk inventering än den jag själv är kapabel till” – skriver Eneberg – ”skulle redovisa stora grupper även från andra industriområden än Malmfälten”.

Knut Andersson från Hallstavik är ett lysande exempel.

Många kom i själva verket från Nacka och Tumba och industrier där, andra från Småland.

I svenska utflyttningslängder återfinns också större grupper från sågverksområdena kring Sundsvall som Njurunda och från Hallstavik norr om Norrtälje.

Den historiska forskningsuppgiften är stor, källorna kan vara många men svåråtkomliga, dock är upplagen att gå vidare och möjligheterna närmast

Fel! Okänt namn på

obegränsade – men det behövs stöd och ledning och beprövade vetenskapliga forskningsmetoder.

Och det brådskar.

Stockholm den 2 oktober 2013

Gunnar Andrén (FP)